

ЛЕКСЕМА КАМП'ЮТАР У РОЗНЫХ МОВАХ СВЕТУ

Талалаеў Д.У.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Албут А.А. – магістр філ. навук

Разглядаецца этымалогія слова камп'ютар на прыкладзе розных моў свету. Асабліва ўвага звяртаецца на назву дадзенага паняцця ў беларускай мове.

Сёння ўяўленне пра тое, што такое камп'ютар, ёсць ці не ў кожнага. «Камп'ютар – устройства для выканання матэматычных і лагічных аперацый над сімваламі і іншымі формамі інфармацыі і выдачы вынікаў у форме, зразумелай чалавеку або машыне» [1]. Але чаму гэта прылада называецца менавіта дадзеным словам і як яно з'явілася ў нашай мове?

У Беларускай энцыклапедыі чытаем: «(англ. *computer* ад лац. *computo* 'лічу, вылічваю') адна з назваў электронных вылічальных машын, прынятая ў замежнай літаратуры (пераважна англійскамоўнай). Тэрмін звычайна выкарыстоўваецца ў дачыненні да персанальных ЭВМ» [2]. ЭВМ – электронна-вылічальная машына, комплекс тэхнічных, апаратных і праграмных сродкаў, прызначаных для аўтаматычнай апрацоўкі інфармацыі, вылічэнняў, аўтаматычнага кіравання. Пры гэтым асноўныя функцыянальныя элементы выкананы на электроннай аснове. Менавіта ЭВМ можна назваць першым кам'ютарам. Ідэя стварэння ЭВМ – у аўтаматызацыі і спрашчэнні вылічэнняў, але дадзеная абрэвіятура, утвораная прадуктыўным ў савецкі перыяд спосабам, сёння ў шырокім ужытку аказалася выціснутай запазычаннем з англійскай мовы, застаўшыся ў вузкасפעцыяльнай сферы. Англіцызм, такім чынам, улічваў ключавую асаблівасць устройства. Але згаданы энцыклапедычны артыкул называецца «Камп'ютэр». Сустрэкаецца таксама напісанне *кампутар*.

Разбяромся ў арфаграфічных варыянтах лексемы. *Камп'ютэр* – сёння ўстарэлае напісанне, змененае на *камп'ютар* згодна з удакладненнямі ў правапісе 2008 г. [3, 4]. Такім чынам, сёння адзіна правільным афіцыйным варыянтам напісання трэба лічыць *камп'ютар*.

Сучасная беларуская літаратурная мова існуе ў двух стандартах – тарашкевіцы і нармаванцы. У маўленчай практыцы тарашкевіцы будзе прыняты варыянт *кампутар*. Заўважым, што абодва арфаграфічныя варыянты 1) пазбягаюць напісання ненаціскага э; 2) перадаюць цвёрдасць губнога л. Такім чынам, абодва напісанні не супярэчаць ладу беларускай мовы, таму розніца палягае выключна ва ўжыванні і кадыфікацыйных практыках, што спрыяе паралельнаму выкарыстанню ў маўленні. І.М. Свістунова называе варыянт *кампутар* непасрэднай (без пасрэдніцтва рускай мовы) транслітарацыяй англійскага слова, гістарычна абгрунтаванай [5]. У чым жа гістарызм назвы, калі лексема выглядае параўнальна сучаснай (асабліва як сінонім ЭВМ – сапраўды першага слова).

Так, сёння слова *камп'ютар* прыйшло з англійскай мовы, але англійскі карань узыходзіць да лацінскай мовы. З лацінскай мовы ў старабеларускай мове ўжо было такое запазычанне, пра што сведчаць і «Гістарычны слоўнік беларускай мовы», і нават слоўнік жывога беларускага маўлення 19 ст. І.І. Насовіча [5]. Сама ж лексема *computer* у англійскай мове ўзыходзіць да 17 ст, праўда, першапачаткова так называўся чалавек, заняты падлікамі, а значэнне 'механічная прылада' больш позняе [6].

Не ва ўсіх краінах *камп'ютар* называюць аднолькава [7]. Напрыклад, у Чэхіі выкарыстоўваюць *počítač* ад дзеяслова 'лічыць'. Але ж не ва ўсім свеце камп'ютар пайшоў ад слова *лічыць*. Шмат еўрапейскіх краін выкарыстоўваюць іншыя словы, каб апісаць тое, што мы разумеем пад словам *камп'ютар*. Напрыклад, у Латвіі яго называюць *dators* ад *data* 'даныя'. У гэтым выпадку мы бачым, што слова матывавана галоўнай працэдурай камп'ютара – пераўтварэннем даных. У той жа час у Эстоніі *arvuti* ўтворана ад 'нумар', у Францыі *ordinateur* ад лацінскай *ordinō* 'прыводзіць у парадак'. Тут мы бачым у асноўным інтэрпрэтацыю назваў уласцівасцей камп'ютара. На фінскай мове *tietokone* ў літаральным перакладзе значыць 'веданне + машына' – тут мы назіраем нешта падобнае да зліцця слоў. Беларуская мова сёння не праяўляе пурызму да англіцызмаў, якія лёгка прымаюцца ў маўленне і з часам уваходзяць у нарматыўныя слоўнікі, але клопат пра чысціню маўлення ўсё ж праяўляюць людзі, неабыякавыя да слова. Так, пісьменнік Л. Дранько-Майсюк у вершы «Хвалебная песня нава словам» прапануе беларускі адпаведнік да запазычання – *асветар* [8], аднак гэта слова застаецца індывідуальна-аўтарскім неалагізмам.

Калі гаварыць пра зліццё слоў ці абрэвіяцыю, то абавязкова трэба звярнуць ўвагу на варыянт этымалогіі англійскага *computer*, якое разглядаецца як абрэвіятура. Сустрэкаюцца розныя варыянты расшыфроўкі *COMPUTER* [9], але ва ўсіх прасочваецца агульнае: *common operating machine particularly used for technical education and research*, у перакладзе значыць 'звычайная аперацыйная машына, асабліва выкарыстоўваецца для тэхнічнай адукацыі і даследаванняў'. Калі скласці пераклад назад у абрэвіятуру, то мы атрымаем *ЗАМАВТАД*. Аднак няма ніякіх афіцыйных заяў аб тым, што слова *computer* ўсё ж такі з'яўляецца абрэвіятурай, а не вынікае з лацінскай мовы. Расшыфроўка з'яўляецца хутчэй палётам фантазіі, чым навуковым фактам.

Такім чынам, на прыкладзе лексемы камп'ютар бачна, што, акрамя шляху запазычвання, ёсць прыклады ўтварэння адпаведніка сродкамі ўласнай мовы, заснаваныя на выразнай і лагічнай матывацыі, што дазваляе адзінцы замацавацца. Калі ж мова не характарызуецца выразным пурызмам, то спробы «пераназваць» прынятае слова выглядаюць малаперспектыўнымі. Асабліва гэта тэрміналогія ІТ-сферы ў беларускай мове – спалучэнне традыцый нармаванкі і тарашкевіцы, што прыводзіць да варыянтнасці ў маўленні. Беларуская мова

таксама дае прыклад таго, як у мове з даўняй і багатай гісторыяй можа адбывацца дваіное запазычванне аднаго слова (кораня) з розных моў у розныя перыяды.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Компьютер // Энциклопедия *Кругосвет* [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://www.krugosvet.ru/enc/tehnologiya-i-promyshlennost/kompyuter>. – Дата доступу : 21.11.2021.
2. Кам'ютар // Беларуская Энцыклапедыя : у 18 т. – Т. 7. –Мінск : БелЭн, 1998. – С. 539.
3. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. – Мінск : Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь, 2008. – С. 9.
4. Слоўнік беларускай мовы / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. Імя Я. Коласа і Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2012. – С. 331.
5. Свістунова, М.І. Інфарматыка і вылічальная тэхніка / М.І. Свістунова // Беларуская мова : прафесійная лексіка : прыродазнаўства : вучэб. дапам. / пад рэд. М.Р. Прыгодзіча і У.І. Куліковіча. – Мінск : РІВШ, 2015. – С. 55–82.
6. Computer // Wikipedia [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://en.wikipedia.org/wiki/Computer>. – Дата доступу : 21.11.2021.
7. *In Different Languages* [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : www.indifferentlanguages.com. – Дата доступу : 21.11.2021 г.
8. Кампутарны слоўнік [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : https://kamputerm.org/index.php_action=artikel_cat=1_id=296_artlang=en.html. – Дата доступу : 21.11.2021.
9. *The Web's Largest Resource for Acronyms & Abbreviations* [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : www.abbreviations.com. – Дата доступу : 21.11.2021.